

Strasbourglu Yargıçlar Mutlaka Gülümseyecek*

Kürşat BUMİN**

Anayasa Mahkemesi'nin Refah Partisi'ni kapatan gerekçeli kararında yer alan **"laiklik tanımı"**ndan araya yolculuk girdiğinden bir türlü söz edemedim. Kısmet bu güneymiş. Hiçbir cümlesi doğru olmayan bu **"laiklik tanımı"**nın tamamı şöyle: **"Ashında laiklik dini değil hukuki bir kavramdır. Hukuki açıdan laiklik kısaca ve genel olarak din işleri ile dünya işlerini ayıran bir rejimdir. Bu ifadeyle anlatılmak istenen sadece devlet içinde din ve dünya işleriyle ilgili otoritelerin birbirinden ayrılması değil, aynı zamanda sosyal hayatın, eğitim, ekonomi, hukuk, görgü kuralları, kıyafet ve bunun gibi cep-helerinin din kurallarından ayrılarak zamana ve yaşamın zorunluluklarına, gereklerine göre saptanmasıdır."** (!) Söylediğim gibi bu **"tanım"**ın **"hiç değilse şurası doğru"** dedirtecek hiçbir cümlesi yoktur. İsterseniz cümle cümle gidelim: **"Ashında laiklik dini değil hukuki bir kavramdır"** hükmü ilk bakışta **"malumu ilan"** gibi gözükse de bir yönüyle yanlıştan arınmış değil. Laiklik tabii ki **"dini bir kavram"** değil; hangi din gönüllü olarak laikliği yani hayatın belli alanlarında kendi dışında bir otoritenin ortaya çıkmasını kabul edebilir. Laikliğin ne olduğuna veya olması gerektiğine her zaman devlet karar veriyor ve istediğinde bu anlayışı herkese dayatıyor.

** *Gazeteci-Yazar*

Laiklik **"hukuki bir kavram"** da değil. Laiklik bazı yazarların özellikle belirttikleri gibi bir **"politik sorun"**. Laiklik hem tanımları hem de değişik uygulamalarıyla, devlet ve sivil toplum ilişkisinin niteliğine yönelik bir **"politik sorun"**. Laiklik, insan haklarına dayalı yani önceliği devlete değil topluma veren bir hukukun tanımadığı bir kavram. Bunun böyle olduğunun en iyi delili, bütün "insan hakları" ve "sivil ve politik haklara" ilişkin uluslararası hukuk metinlerinin **"laiklik"**i tanımaması ve bu çerçevede **"dinsel özgürlük"**ten söz etmesi. Bu metinlerde tanımlanan dinsel özgürlük "devletin laikliği"nin karşısında her zaman önceliği olan bir hak.

İkinci cümle külliyen yanlış: **"Hukuki açıdan laiklik kısaca ve genel olarak din işleri ile dünya işlerini ayıran bir rejimdir."**(!) Hayır, "kısaca ve genel olarak" da olsa laiklik hiç mi hiç böyle bir şey değildir! Görüldüğü gibi metinde **üç D**'den (din-dünya-devlet) birisi (**devlet**) unutulmuştur. Eğer metinde, hep söylendiği gibi, laikliğin **"din işleri ve devlet işlerini"** ayırdığı söz konusu olsaydı, bir tekrardır deyip geçebilirdik. Oysa sözü edilen **"din işleri"**nden ayrılması gereken **"dünya işleri"**dir! **"Dünya işleri"**, yani hayatımız, ömrümüz, bu dünyadaki herşeyimiz! Anayasa mahkemesi **"din işleri"** (bu **"din işleri"** de ne demekse) için bir yeri işaret etmektedir: **Ahiret**

Böyle bir **“tanım”** nasıl yapılabilir? Yüksek Mahkeme'nin yargıçları, iman sahibi her insanın bildiği bir hakikatı, yani **“din işleri”**ni ahirete bırakmanın değil tam tersine **“dünya işleri”** ile bu **“işler”**i birbirinden ayırmayarak ahirete hazırlık yapılmasının gerektiğini hatırlamayacak kadar yorgunlar mı? Mahkemenin bu **“tanım”**ı dinin **“özel alan”**a, hatta **“mâbed harimine”** çekilmesini talep eden görüşleri mumla aratır niteliktedir. Çünkü sonuçta her ikisi de bu dünyadadır ve oralarda yapılan işler de **“dünya işleri”** faslındandır. İkinci cümlenin bir diğer yanlışı da laikliği **“bir rejim”**olarak anlamasındadır. Ben, siyaset felsefesi ve siyaset bilmi çerçevesinde ne **eskiler**'in ne de **modernler**'in yaptıkları sınıflandırmalarda **“laik rejim”** diye bir rejime rastlamadım. Laiklik tabii ki kendi başına bir rejim değildir; ama laiklik bazı rejimlerde bulunur, bazılarında bulunmaz. Despotik, mutlakiyetçi, totaliter ve otoriter rejimlerin laiklikle arası hiç iyi değilken, anayasal monarşi (meşrutiyet), sahici cumhuriyet gibi hürriyetçi yani demokratik rejimler çoğu zaman adını anmasalar bile, laikliği zaten yaşıyor; gerçek laikliği, yani eksiksiz bir dinsel özgürlüğü garanti altına alan bir devlet ve din ilişkisini. Baskıcı ve hürriyetçi rejimleri ayıran asıl çizgi de devlet ve sivil toplumun karşılıklı ilişkisidir. Eğer bir ülkede devletin asıl derdi kendisini toplum karşısında ispat etmekten ibaretse burada birçok özgürlük gibi laikliğe de yer yoktur; yok eğer ortada özgürlüğün tadını çıkartan bireylerden oluşmuş güçlü bir toplum ve onunla kavgayı kesmiş bir devlet söz konusuysa laiklik gibi bir sorun yerini zaten başka arayışlara çoktan bırakmıştır. Dolayısıyla laikliğin tanımını hep yapıldığı gibi devlet ve dinin ayrılmasında değil, devlet ve toplumun alanlarının açık bir biçimde belirlenmesinde aramak gerekir.

Gerekçeli kararda yer alan **“tanım”**ın üçüncü cümlesi tam bir **“klasik”**tir. Bu haddinden fazla uzun cümle laiklik adına **“eğitim, ai-**

le, ekonomi, hukuk ve görgü kuralları, kıyafet ve bunun gibi” sosyal hayatın değişik **“cephelerinin din kurallarından ayrılarak zamana ve yaşamın zorunluluklarına, gereklerine göre saptanması”**nın gerektiğinden söz etmektedir. Böyle bir cümleyi kaleme almak ya da altını imzalayarak iktibas etmek için insanın ya dünyadan bihaber ya da tatsız bir şaka yapmayı amaçlıyor olması gerekir. Benim bildiğim, böyle bir cümleyi şimdiye kadar hiçbir **“despot”** bile gün ışığına çıkarmayı göze alamadı. Din devletin dışına, tamam; din kamusal alanın dışına, tamam; din resmi kurumların dışına, tamam; din okulun dışına, tamam; ama insaf edin, din **“aile, görgü kuralları, kıyafet ve bunun gibi cephelerin”** de mi dışına? Pekiyi **“din kuralları”** acaba neyin içine! Anayasa Mahkemesi sanki şöyle der gibi: **“Neyin içine olacak, ahirete ahirete! Farkında değilsiniz, siz zaten ölünüz ölü!”**

Laikliğin, dini **“sosyal hayatın”** dışına itmeye çalışan bir politik projenin niteliği olmadığı açık. **“Laik”** olarak nitelenemeyecek olan **“toplum”**un **“din kuralları”**ndan arındırılmasını istemek laiklik falan değil, açıkça, mütedeyyin olmayı ve dolayısıyla din özgürlüğünü kabul etmeyen bir rejimin safında yer almaktır. Laikliği artık, vatani olarak kabul edilen Fransa'da bile, kamusal hayat ve hizmetten, ahlaktan, takvimden, gastronomiden, eğitim ve öğretimden ve tabii ki **“aile, görgü kuralları, kıyafet ve bunun gibi”** toplumsal hayatın diğer cephelerinden ayrılarak tanımlayabilmek ve yaşayabilmek mümkün değildir. Başta yemek, içmek, giyinmek, öğrenmek, aile kurmak gibi bütün insanî ve toplumsal faaliyetlerin hemen her zaman şöyle ya da böyle bir aşkın ilkeye göndermede bulduklarını anlayabilmek için âlim olmaya gerek yok. Bu nedenle Müslümanlar'a domuz eti yedirmeyi gazetecilik mesleğinin asıl davası haline getirmiş **“laik kalemler”**e **“hür dünya”**da ancak gülümseyerek bakılıyor. Din, demokratik re-

Jimlerde tabii ki “**özel ve kişisel alan**”ın dışında “**kollektif bir karakter**”e de sahip olarak özellikle ahlâk ve eğitim-öğretim alanında taraf olacak.

Anayasa Mahkemesi kararında hakim olan anlayışta da görüldüğü gibi, Türkiye’de bazı çevrelerce anlaşılacak istenmeyen bir diğer önemli husus da, laikliğin devletin yalnızca dinler karşısındaki tarafsızlığını değil, her türlü ideolojik, ahlâki ve felsefi konuda da nötr olmasını gerektirdiğidir. Bu çerçevede laik devlet hiçbir ideoloji, ahlâk ve felsefeyi belletemeyeceği gibi bunları inkâr da edemez. Yani hep söylendiği gibi, laiklik devletin dini olmasını reddettiği gibi devletin resmi ideoloji ve

hatta “**laik moral**”i sahiplenmesini de kabul edemez. Yani hayatı türlü cephesiyle anlamaya yarayan ahlâk, felsefe ve ideoloji alanları da devletin ölçüp biçip karar verdiği konular değil, toplumu oluşturan özgür bireylerin kendi mezhep ve meşreplerine göre seçip içinde kendilerini ve evreni anlamaya çalıştıkları zihinsel çabalarıdır.

Bakalım Strasbourg Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi’nin “**görgü kuralları**”nı bile “**din kuralları**”ndan ayıran “**laiklik**” tanımını hakkında neler düşünüp neler söyleyecek. Şu kadarını şimdiden bilebiliriz sanıyorum: ‘Strasbourglu yargıçlar mutlaka gülümseyecek!

* *Yeni Şafak*, 9 Mart 1998.